

UDC 94(32):903

**FRAGMENT OF THE AMENHAIU COFFIN FROM THE COLLECTION
OF THE ODESA ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF THE NAS OF UKRAINE
(INV. No. 52611)**

Mykola Tarasenko

DSc (History), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho St., Kyiv, 01001, Ukraine

Faculty of Asian and Middle Eastern Studies, University of Oxford

Pusey Lane, Oxford, OX1 2LE, United Kingdom

niktarasenko@yahoo.com; mykola.tarasenko@ames.ox.ac.uk

ORCID: 0000-0001-6779-225

Natalia Bondarenko

PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Faculty of History

60, Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine

nataliaukraine22@gmail.com

The fragment of the coffin lid of Amenhaiu (OAM No. 52611) is published and discussed in the article. This fragment is an element of the lower part of the lid of a wooden anthropoid coffin (its base). Its dimensions are: height – 25 cm, width – 32 cm. The surface of the fragment is covered with yellow soil and decorated on both sides. On the inside, there are images of the goddesses Isis and Nephthys. Columns of hieroglyphic text are written on both sides. At the same time, on the inner side of the fragment the direction of text is different. The outer columns are read from top to bottom, and the three middle ones (written in larger hieroglyphs) from bottom to top. Five columns of hieroglyphic text have been preserved on the outer side (i.e. on the sole). This object could be originated from the former collection of Mykhailo Oleksandrovych Khitrovo (1837–1896), a famous diplomat, ambassador of the Russian Empire to Portugal, Romania, and Japan. During 1883–1886, he was diplomatic agent and consul general in Egypt, where he acquired a collection of Egyptian antiquities. It was transferred to the Odesa State Historical and Archaeological Museum in 1920. The owner of this coffin fragment could be identified as Amenhaiu son of Bakenamon, who was buried in the Theban tomb no. 408 at Asasif (Western Thebes). The coffin OAM no. 52611 can be dated by the end of the 20th Dynasty. Other elements of Amenhaiu's burial assemblage, in particular, the rest of the coffin, have not yet been found.

Keywords: ancient Egypt; coffin; fragment; Odesa Archaeological Museum; Amenhaiu; Theban tomb 408; 20th Dynasty

**ФРАГМЕНТ САРКОФАГА АМЕНХАЇУ ІЗ ЗІБРАННЯ ОДЕСЬКОГО
АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ НАН УКРАЇНИ (ІНВ. № 52611)**

М. О. Тарасенко, Н. М. Бондаренко

Найбільша колекція давньоєгипетських пам'яток в Україні представлена в Одеському археологічному музеї НАН України (ОАМ). Як за кількістю експонатів,

© 2023 M. Tarasenko and N. Bondarenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

так і їхньою різноманітністю вона значно перевищує всі інші зібрання України (єгипетські старожитності також зберігаються в музеях Києва, Полтави, Дніпра, Миколаєва, Львова, Золочева та Харкова)¹. У фондах ОАМ зберігається по-над 600 артефактів – серед них саркофаги, мумії, стели, ушебті, мала пластика, канопи, скарабеї, амулети, фрагменти папірусів тощо. Крім того, це одне з найстаріших зібрань старожитностей у межах Російської імперії, оскільки Одеський міський (майбутній “археологічний”) музей, який експонував єгипетські предмети з моменту відкриття, було відкрито ще 1825 р.²

Одну з найцікавіших і найцінніших частин одеського зібрання єгипетських артефактів, на наш погляд, становить колекція саркофагів, картонажів та їхніх фрагментів, що налічує 22 пам’ятки (див. **Додаток 1**), які хронологічно поділяються на чотири групи:

- 1) Нове царство – 4 саркофаги і 2 фрагменти;
- 2) Третій перехідний період (XXI–XXII династії) – 3 саркофаги, 1 фрагмент і 1 картонаж;
- 3) Пізній період (XXVI–XXX династії) – 4 саркофаги та 1 фрагмент;
- 4) Птолемеївський період – 1 саркофаг, 4 фрагменти саркофагів та 1 фрагмент картонажу.

У центрі нашої уваги є насамперед саркофаги Третього перехідного періоду [Тарасенко 2007, 209–212; 2015, 83–89; Tarasenko 2017]. Крім трьох саркофагів, що повністю збереглися, у фондах ОАМ зберігається невеликий фрагмент кришки саркофага Аменхаїу ОАМ № 52611 (**мал. 1–1а, 2–2а**), якому присвячена ця стаття.

Мал. 1. Фрагмент саркофага Аменхаїу ОАМ № 52611. Внутрішній бік (фото М. О. Тарасенка, 2016 р.; © ОАМ НАНУ)

Мал. 1а. Фрагмент саркофага Аменхаїу ОАМ № 52611. Внутрішній бік (промальовування О. Точидловського, 2021 р.)

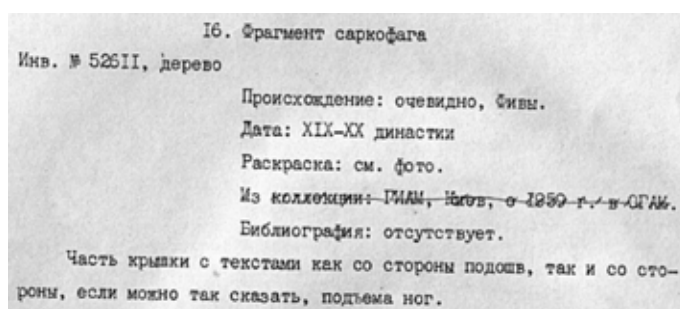

Мал. 2. Фрагмент саркофага Аменхаїу ОАМ № 52611. Зовнішній бік (підніжжя) (фото М. О. Тарасенка, 2016 р.; © ОАМ НАНУ)

Мал. 2а. Фрагмент саркофага Аменхаїу ОАМ № 52611. Зовнішній бік (підніжжя) (промальовування О. Точидловського, 2021 р.)

Походження та музейна історія пам'ятника. Дані щодо походження та музейної історії фрагмента саркофага ОАМ № 52611 нечисленні. Згідно з каталогом О. Д. Берлева та С. І. Ходжаш, він походить з колекції Київського історико-археологічного музею (нині Національний музей історії України) і надійшов до ОАМ 1959 р., коли сюди було переведено частину єгипетських пам'яток з метою концентрації та розширення колекції ОАМ [Berlev, Hodjash 1998, 5 (II, 5)]³. Тим часом у російськомовному рукописі каталогу єгипетської колекції ОАМ О. Д. Берлева та Н. Г. Доконт (Рукописний архів НФ ОАМ) цей рядок закреслено (**мал. 3**) [Берлев, Доконт 1983, № 16]. В описі єгипетських старожитностей у київських дореволюційних колекціях, який було опубліковано Б. О. Тураєвим, згадок про цей об'єкт не міститься [Тураев 1899, 179–217]. До того ж об'єкти, що надійшли до ОАМ з Києва, мають інвентарні номери 71695–71701, а сама музейна інвентарна картка досліджуваного об'єкта датується 12 лютого 1948 р. Отже, “київське походження” цього артефакту слід повністю виключити.

Мал. 3. Сторінка чернетки каталогу давньоєгипетських старожитностей ОАМ О. Д. Берлева та Н. Г. Доконт з описом фрагмента саркофага ОАМ № 52611 (РА НФ ОАМ, б/н [Берлев, Доконт 1983, №16])

На фрагменті, крім інвентарного номера ОАМ (№ 52611), виписаний також номер “462” (**мал. 4**). Цей номер належить до нумерації єгипетських пам'яток Одеського державного історико-археологічного музею (ОДІАМ) довоєнного та повоєнного часу, що підтверджує і музейна документація (музейні картки та інв. книги). На жаль, рукописний каталог цих старожитностей, складений С. В. Донічем напередодні Другої світової війни і переданий ним до музею в 1945 р. [Донич 1941], є вкрай неповним⁴ і не містить опису пам'ятника під номером “462”⁵. Натомість серед чернеток С. В. Доніча в Рукописному архіві Наукового фонду ОАМ (РА НФ ОАМ) вдалося знайти малюнки досліджуваного фрагмента з переписом ієрогліфічних інскрипцій на ньому та зазначенням його інв. номера – “462” (**мал. 5**)⁶. Утім, жодної інформації про походження самого об'єкта в цих архівних документах також не міститься.

Мал. 4. Інвентарний номер ОДІАМ на фрагменті саркофага ОАМ № 52611 (фото М. О. Тарасенка, 2016 р.; © ОАМ НАНУ)

Мал. 5. Копія написів на фрагменті саркофага ОАМ № 52611, виконана С. В. Донічем у передвоєнний час (фото М. О. Тарасенка, 2021 р., РА НФ ОАМ № 59427)

Можна також виключити походження досліджуваного фрагмента саркофага з колишнього зібрання Музею красних мистецтв і старожитностей Новоросійського (Одеського) університету, який у 1924 р. було розформовано, а його археологічну та єгипетську колекції переведено до Одеського державного історико-археологічного музею [Тарасенко 2019, 25–27]. У музейній документації ОАМ артефакти з колишнього університетського зібрання мають відповідну вказівку, якої немає для фрагмента ОАМ № 52611. Утім, можна припустити, що він походить з колишньої колекції Михайла Олександровича Хитрово (1837–1896), відомого дипломата, посла Російської імперії в Португалії, Румунії та Японії. Протягом 1883–1886 рр. він був дипломатичним агентом і генеральним консулом у Єгипті, де й придбав колекцію єгипетських старожитностей. Щодо точного складу цієї колекції даних небагато. Після смерті М. О. Хитрово єгипетські артефакти з його зібрання, судячи з усього, придбав у його нащадків Анатомічний музей К. І. Янні⁷. У газеті “Одесский листок” від 6 (18) грудня 1897 р. є таке оголошення: “Большой паноптикум и анатомический Музей И. К. ЯННИ, Дерibasовская, дом Спицына. Приобретены и выставлены из коллекции редкостей Хитрово следующие редкости: Саркофаг XXI династ. 1000 лет до Рождества Христова. Крышка XX династ. 1000 лет до Рождества Христова. Парча Египетского Царя Рамзеса 1000 лет до Рождества Христова. Подробности в афишах”⁸. Надалі ці предмети потрапили до зібрання Одеського музею місцевого краю, а в 1920 р. 12 єгипетських артефактів з колишньої колекції Хитрово було передано до ОДІАМ [Латышева 1963, 124]. Власне, під “кришкою XX дин.”, імовірно, і слід розуміти нинішній фрагмент ОАМ № 52611 (можливо, первинно кришка була цілою, але до сьогодні дійшла тільки її нижня частина). Під “саркофагом XXI династії”, на наш погляд, можна ідентифікувати саркофаг Несіхонсу (*Nsi-Hnsw*) ОАМ № 52919 [Berlev, Hodjash 1998, 16–17 (11); *pl.* 29 (II, 11); Tarasenko 2017, 533], проте за стилістичними ознаками його слід зарахувати все ж до XXII династії.

Що стосується музейної історії фрагмента саркофага ОАМ № 52611, то ця пам’ятка перебуває на фондовому збереженні й не представлена в експозиції. Втім, у 1991 р. вона була експонована на виставці “Давньоєгипетські пам’ятники з музеїв СРСР” у Державному музеї образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна в Москві [Берлев, Ходжаш 1991, 46 (26)].

Опис. Фрагмент ОАМ № 52611 є елементом нижньої частини кришки дерев’яного (внутрішнього?) антропоїдного саркофага (його підніжжя) (мал. 1–1а, 2–2а).

Його розміри становлять: висота – 25 см, ширина – 32 см. У деревині збереглися технічні отвори для кріплення до кришки саркофага (мал. 4, 6).

Мал. 6. Технічні отвори на фрагменті саркофага ОАМ № 52611
(фото М. О. Тарасенка, 2016 р.; © ОАМ НАНУ)

Поверхня фрагмента покрита жовтим ґрунтом і декорована з обох боків. Із внутрішнього боку є зображення богинь Ісіди (ліворуч) та Нефтіди (праворуч). Богині показані в уклінних позах (сидять на одному коліні), обличчям одна до одної (тобто дзеркально). Ліва рука в богинь піднята до голови, тоді як права рука простягнута до жертвовного столика. По обидва боки жертвовних столиків вималювані рослини, що проростають. Богині показані в темних сукнях із червоною окантовкою. На їхніх перуках – червоні пов'язки. Розміщення зображень Ісіди та Нефтіди і написів біля них у цьому сегменті декору саркофагів є досить типовим як для традиції Нового царства (особливо починаючи з епохи Рамессидів), так і ХХІ династії⁹.

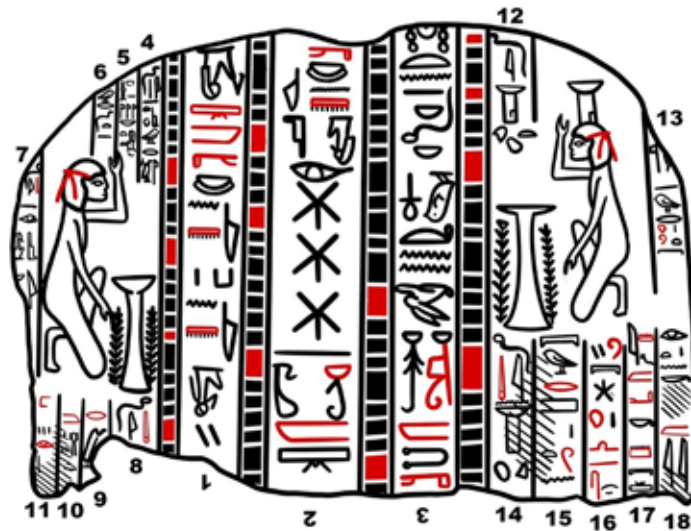
Із внутрішнього боку подано стовпці ієрогліфічного тексту, виписаного ієрогліфікою. Водночас напрям тексту неоднаковий. Зовнішні стовпці прочитуються зверху донизу, а три середніх (виписані більшими ієрогліфами) – знизу догори. Стовпці тексту розділені чотирма орнаментованими стовпцями з геометричним декором у формі різної величини прямокутників чорного, червоного та зеленого кольору. Із зовнішнього боку (тобто з боку підшов) збереглися п'ять стовпців ієрогліфічного тексту (великі знаки, читання: ←↓). Слід підкреслити, що розміщення тексту на цій частині саркофага є досить нетиповим для декору саркофагів як Нового царства, так і Третього перехідного періоду.

Текст. Переклад написів на фрагменті саркофага ОАМ № 52611 та їхні коментарі вперше було виконано О. Д. Берлєвим. Англomовну версію цього перекладу видано в 1998 р. [Berlev, Hодjash 1998, 5 (5)], тоді як початкова версія, яка була виконана російською мовою в 1980-ті роки, збереглася в чернетці каталогу давньоєгипетської колекції ОАМ у Рукописному архіві Наукового фонду ОАМ (РФ НФ ОАМ) і ніколи не публікувалася [Берлєв, Доконт 1983, № 16]. Її, зокрема, вирізняє більший обсяг коментарів до перекладу. Публікацію цього перекладу та коментаря О. Д. Берлєва за текстом чернетки з РФ НФ ОАМ, забезпечивши їх, де потрібно, доповненнями та поясненнями в примітках, долучаємо в **Додатку 2**.

Тексти є фрагментами осірічних молитов літургійного характеру від імені Ісіди і Нефтіди, що беруть початок у сюжеті танатологічного міфу про смерть і воскресіння Осіріса¹⁰. Рецитація таких молитов (або пісень, чи плачів) Ісіди та Нефтіди була складником свят на честь Осіріса, а також поховального обряду єгиптян, есхатологічні надії яких були пов'язані з осірічним міфом¹¹. Текст у центральній частині верхнього боку підніжжя (I) адресований господарю саркофага і містить написання його імені і (фрагментовано) титулу. Текст зліва (II), біля зображення Ісіди, є осірічною молитвою від імені Ісіди, при тому що фрагментований запис позаду її

зображення (II.7) позначений як “промова Осіріса Аменхаїу”, тобто власника саркофага. Текст із правого боку (III), біля зображення Нефтіди, є осірічною молитвою, вкладеною в уста Нефтіди. На жаль, текст із цього боку має значні ушкодження, що суттєво ускладнює його прочитання і робить його в певних випадках гіпотетичним. На нижньому боці підніжжя більшими ієрогліфами виписано осірічну молитву, викладену як промову Ісіді. Слід особливо підкреслити, що зазвичай цей сегмент декору саркофагів (підніжжя) Нового царства – Третього перехідного періоду не містить текстів, що робить одеський фрагмент надзвичайно важливим для дослідження розвитку іконографії декору саркофагів зазначеного періоду.

Верхній, об’ємний бік підніжжя (мал. 7)

Мал. 7. Написи на верхньому боці підніжжя фрагмента саркофага ОАМ № 52611 (промальовування Н. М. Бондаренко, 2022 р.)

I. Текст у центральній частині (↑).

- 1) [sdm ʕ]š (n) pr Imn Imn-hʕiw [mʕʕ-hrw] – “[Служ]итель у храмі Амона, Аменхаїу [правоголосний]”.
- 2) /// m izby imny (?) n sbʕ Wšir Imn-hʕiw [mʕʕ-hrw] – “/// як східних і західних (?)¹² зірок, Осіріс Аменхаїу [правоголосний]”.
- 3) ///ʕt m n-sw-bit wnn=k ʕnhw dt n nb nhh – “/// як цар Верхнього та Нижнього Єгипту будеш ти живим вічно перед Володарем вічності”¹³.

II. Текст зліва (↓)

Згори, над Ісідіою:

- 4) dd-mdw in ʕs.t wr.t mw.t-ntr – “Промова¹⁴ Ісіді, великої матері бога”.
- 5) (?) nb(.t) ntr(.w) nb(.t) imn.t – “володарки богів, володарки Заходу”.
- 6) wr dt – “великого вічно”.

За спиною Ісіді:

- 7) dd-mdw Wšir Imn-[hʕiw] – “Промова Осіріса Амен[хаїу]”

Внизу, під Ісідіою:

- 8) dd-mdw [in ʕs.t] – “Промова [Ісіді]”
- 9) wr.t mw.t [ntr] – “великої матері [бога]”
- 10) [i.n.i] m sʕ.k – [Прийшла я] як захист твої
- 11) /// Wš[ir] /// – “Осір[іс] ///”

III. Текст справа (↓)

Текст згори, над Нефтідою:

12) *dd-mdw in Nbt-ḥw.t wr.t [mw.t-ntr(.w)]* – “Промова Нефтіди, великої [матері богів]”

Текст позаду Нефтіди:

13) *[sn.t] ntr wr ḥrj wršy n ///* – “[Сестра] бога, начальниця варти ///^р”

Текст знизу, під Нефтідою:

14) *dd-mdw in Nb.t-ḥw.t ///* – “Промова Нефтіди, ///^р”

15) *wr ḥrj wršy.* – “начальниці варти”

16) *wy¹⁵ ḥrj wnw.t nn smn (?) ///* – “начальниці години без (...?) ///^р”

17) *im=f mk mn* – “з ним. Дивися! Надані”.

18) *ir.t n=k my ///* – “очі для тебе. Прийди! ///^р”.

Нижній, рівний бік підніжжя (мал. 8)

Мал. 8. Написи на нижньому боці (підніжжі) фрагмента саркофага ОАМ № 52611 (промальовування Н. М. Бондаренко, 2022 р.)

1) *dd-mdw in 3s.t wr.t mw.t-ntr mr[.t] Wsir* – “Промова Ісиди, великої матері бога, коха[ної] Осіріса ///^р”.

2) *ii.n(=i) n wnn.t m s3=k iw tr[=k] ///* – “Я прийшла, щоб постати як твій захист, щоб ушану[вати тебе] (?) ///^р”

3) *m Itm sk3i mḥyt ///* – “як Атум, що підносить північний вітер ///^р”

4) *knftyw.k ḥr tbwty.k Nwt wr[t mw.t]* – “вороги твої – під сандалями твоїми. Нут¹⁶, вел[ика мати]”

5) *ntrw phr ʿwy=s m Wsir Imn-[ḥʿiw m3ʿ-ḥrw]* – “богів, руки її навколо Осіріса Амен[хаїу правоголосного]”.

Просонографія та датування пам’ятника. Ім’я Аменхаїу ($\overline{\text{Imn-ḥ}^{\text{c}}\text{iw}}$ (/ *Imn-ḥʿw*) – “Амон з’являється” (“Amon ist erschienen”, “Amon erscheint”) (M.P.)) набуває поширення в Новому царстві¹⁷ та зустрічається також за Пізнього періоду [PN, I, 30 (18–19)]¹⁸. Крім написання *Imn-ḥʿiw*, яке О. Д. Берлев вважає “hurocoristic form”, учений знаходить на пам’ятці і “повну форму” імені: *Imn-ḥʿiw-(m-)m3ʿt*, яка не відома за іншими джерелами і не врахована в довідковій літературі [Berlev, Hodjash 1998, 5 (5), fn. ‘d’]. Оскільки О. Д. Берлев працював з досить неякісною чорно-білою фотографією пам’ятника (мал. 9) [Berlev, Hodjash 1998, pl. 9 (II, 5)], то, найімовірніше, така “форма” з’явилася за допомогою “механічного” приєднання частини кінцевого префікса-маркера *m3ʿ-ḥrw* – “правоголосний” до власне імені померлого.

Мал. 9. Світлина саркофага ОАМ № 52611 у каталозі О. Д. Берлева – С. І. Ходжаш (за [Berlev, Hodjash 1998, pl. 9 (II, 5)])

На пам'ятках XXI династії ім'я Аменхаїу зафіксовано двічі:

а) на саркофазі Ченет-[[/]] Grenoble (Museum of Fine Arts) No. 1988, 1993, 3629 це ім'я має батько господарки саркофага [Niwiński 1988, 141 (198)].

б) Аменхаїу – власник неопублікованого сувою Книги мертвих рLondon BM EA 10041¹⁹ [Niwiński 1989, 332–333 (London 45); pl. 20a-b; Quirke 1993, 30 (10), 71]. Титул *Imn-h^ciw* на цьому манускрипті (*hm-ntr n Imn-R^c nsw ntr.w* – “жрець Амона-Ра, царя богів”) не збігається з титулом власника розглянутого одеського саркофага (*[sdm^c]š n pr Imn*), отже, вони не можуть бути ототоженені між собою. До того ж лондонський папірус датується пізньою XXI династією.

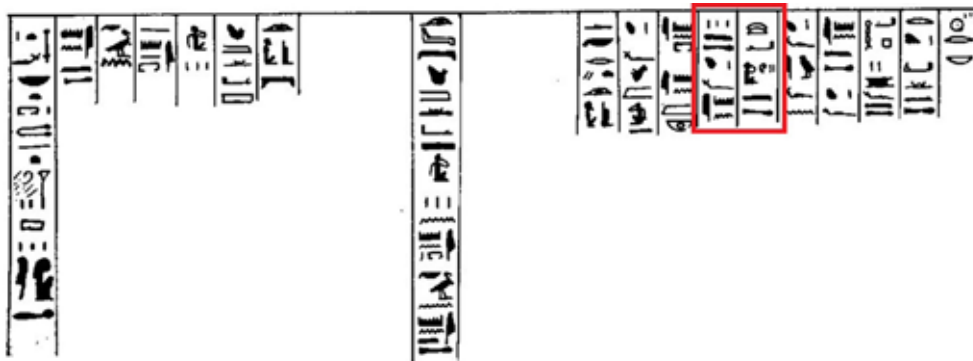
Крім того, ім'я ‘Аменхаїу’ зафіксовано на кількох ушебті XXI династії [Schlögl, Brodbeck 1990, 222 (no. 147); Seyfried 1995, Taf. XXIV, Abb. 57 (no. 155)]. Утім, ці статуетки не мають запису титулів власників, що не дає можливості пов'язати їх з господарем одеського пам'ятника.

Титул Аменхаїу на одеському фрагменті – *sdm^cš n + N* – перекладають як “слуга (*servant*) N”²⁰ [Al-Ayedi 2006, 583–590], але його буквального значення є “слухняний заклик N” (див.: [Богословский 1979]). Зважаючи на час побутування титулів цієї форми, датування саркофага часом XXI династії, запропоноване О. Д. Берлевым, видається сумнівним²¹. Титули цієї форми побутували в Новому царстві та в Пізньому періоді (як наслідок архаїзації чи “реставрації”). У Третньому перехідному періоді вони мало зустрічаються [Богословский 1979, 21]. Є. С. Богословський, який спеціально дослідив використання титулів форми *sdm^cš n + N*, наводить лише два приклади його застосування за XXI династії: перший випадок зафіксований в Еботі (широке датування від XXI до XXV династії) [Богословский 1979, 18 (27)], другий – у Мемфісі [Богословский 1979, 19 (33)]. На фіванських пам'ятниках XXI династії титули вказаної форми нам поки що не зустрічалися.

З іншого боку, ім'я ‘Аменхаїу’ відоме за двома фіванськими гробницями XX династії. Перший Аменхаїу був власником гробниці TT 372 в Ель-Хоці (час царювання Рамсеса III) [PM, 21.1, 432], але за титулатурою²² він ніяк не може бути зіставлений з одеським тезкою. Інший Аменхаїу згадується в недобудованій гробниці XX династії Бакенамона (*B^ck-n-Imn*) TT 408 в Асасіфі [PM, 21.1, 446; Abdul-Qader Muhammed 1966, 181–184; pl. 93–105] як один із чотирьох його синів²³.

Бакенамон мав титул *hri sdm^cšw n pr Imn* – “начальник слуг (= слухняних заклик) храму Амона”²⁴ (напис над перемичкою стіни ‘А’ камери 1) (мал. 10) [Abdul-Qader Muhammed 1966, pl. 94] або, в інших випадках, *sdm^cšw n pr Imn* – “слуга

(= слухняний заклик) храму Амона²⁵ (напис на одвірках, стіні “В” камери 2 і на зруйнованій статуї) [Abdul-Qader Muhammed 1966, pl. 95, 97, 99; Богословский 1979, 127, 134]. Цей же титул мали його діти, зокрема Аменхаїу [Abdul-Qader Muhammed 1966, pl. 94, 97] (мал. 10). Водночас батьківський титул “начальник слуг храму Амона”, очевидно, успадкував лише старший син, Аменемхеб (*Imn-m-ḥb*) [Abdul-Qader Muhammed 1966, pl. 97].

Мал. 10. Напис над перемичкою стіни ‘А’ камери 1 у гробниці Бакенамона ТТ 408 (Асасіф, XX династія) з написом імені Аменхаїу (за [Abdul-Qader Muhammed 1966, pl. 94])

Отже, титули Аменхаїу на одеському саркофазі та у гробниці ТТ 408 збігаються. З цього можна зробити висновок, що в разі цілком можливої тотожності цих осіб одеський саркофаг ОАМ № 52611 може бути датований кінцем XX династії і походити з однієї із шахт гробниці ТТ 408, де було поховано самого Аменхаїу, його батька Бакенамона та його брата. Зазначимо, що у гробниці ТТ 408 до імен його синів додано *mꜣ-ḥrw* – “правоголосний”, що є маркером (хоч і необов’язковим) того, що на момент закінчення будівництва гробниці вони вже померли. Це дає додаткові підстави датувати час смерті та поховання Аменхаїу в межах XX династії. У перемичці над дверним отвором камери 1 у сцені поклоніння Осірісу показані лише три сини (з Аменхаїу включно) [Abdul-Qader Muhammed 1966, pl. 96, 97], що опосередковано може вказувати на те, що четвертий, наймолодший син Хапі (*Hꜥꜣj*) на той момент був ще живий і мав керувати завершенням облаштування гробниці.

Гробниця ТТ 408 була розграбована ще в XIX ст., і цілком імовірно, що частина одного з саркофагів із цієї усипальниці зрештою потрапила через дилерів старожитностей до одеської колекції М. О. Хитрово, а далі в зібрання ОДІАМ/ОАМ. Що стосується інших елементів поховального інвентаря Аменхаїу, то виявити їх поки що не вдалося. Нам відомо п’ять статуєток-ушебті, які належали особам з таким ім’ям. Утім, в усіх випадках їхні власники мали відмінні титули. Господар ушебті Frankfurt am Main, Liebieghaus No. 1720 мав титул *sꜣ šhn* [Schlick-Nolte 1991, 36–38 (Kat. Nr. 7)], ушебті Barcelona CEUA-008 – титул *wꜣb* [Uriach Torelló 2020, 128–129]. На трьох ушебті Аменхаїу Liège, Musée Curtius inv. nos. 1/652, 1/660 і 1/662 зафіксовано титул *ḥry iḥ n ḥnw* [Wagmenbol 2006, 113, fig. 15; 240–241]. На жаль, також поки що не вдалося виявити і місце зберігання інших частин саркофага Аменхаїу, що робить одеський пам’ятник надзвичайно цінним, особливо з огляду на нетипову стилістику дизайну цього саркофага.

ДОДАТОК 1

Саркофаги, картонажі та їхні фрагменти в колекції Одеського археологічного музею НАН України²⁶

Нове царство

1. ОАМ № 52980-а²⁷. Зовнішній антропоїдний саркофаг. Дерево. Фіви. Початок XIX династії. Ім’я власника невідоме (жінка) [Доконт 1965, 209, рис. 1,4; Berlev, Podjash 1998, 11 (1); pl. 9 (II, 1)].

2. ОАМ № 52980-б. Внутрішній антропоїдний саркофаг тієї самої жінки. Дерево [Доконт 1965, 209, рис. 1,4; Berlev, Hodjash 1998, 5 (2); pl. 9 (II, 1)].

3. ОАМ № 52981-а²⁸. Зовнішній антропоїдний саркофаг. Дерево. Фіви. ХІХ династія. Ім'я власника невідоме (жінка) [Доконт 1965, 209; Berlev, Hodjash 1998, 5 (3); pl. 9 (II, 3)].

4. ОАМ № 52981-б. Внутрішній антропоїдний саркофаг тієї самої жінки. Дерево [Доконт 1965, 209; Berlev, Hodjash 1998, 5 (II, 4); pl. 9 (II, 4)].

5. ОАМ № 52613²⁹. Фрагмент маски (обличчя) від жіночого антропоїдного саркофага. Дерево, розпис. Нове царство. Походження невідоме, ймовірно, Фіви (?) [Берлев, Ходжаш 1991, 49 (61); Berlev, Hodjash 1998, 37 (III, 8); pl. 72 (III, 8)].

6. ОАМ № 52648³⁰. Фрагмент антропоїдного саркофага (рука від кришки з двома отворами для кріплення, пофарбована в жовто-помаранчевий колір). Дерево, розпис. Нове царство – Третій перехідний період (?). Походження невідоме.

Третій перехідний період (ХХІ–ХХІІ династії)

7. ОАМ № 52611³¹. Фрагмент внутрішнього антропоїдного саркофага. Дерево. Фіви (?). ХХ – рання ХХІ династія (?). Ім'я власника – Аменхаіу (*Imn-h'iw*) (чоловік) [Берлев, Ходжаш 1991, 46 (29); Berlev, Hodjash 1998, 5 (II, 5); pl. 9 (II, 5); Тарасенко 2015, 83–89; Tarasenko 2017, 533–534; Тарасенко 2019, 59–60].

8. ОАМ № 52976³². Зовнішній антропоїдний саркофаг. Дерево. Фіви (зі схованки Баб ель-Гусус). ХХІ династія (Псусеннес I / Менхеперуре). Ім'я власника – Несітауджатахет (*Nsi-t3-wd3.t-3h.t*) (жінка) [Доконт 1965, 206–207, 209, рис. 1,2–3; Одесский... 1970, 62; Одесский... 1975, 22; Дзис-Райко 1983, 96–97 (193), 98–99 (196–197); Niwiński 1988, 161–162 (317); pl. XVII, A; Берлев, Ходжаш 1991, 9, 46 (32); Berlev, Hodjash 1998, 10–12 (8); pl. 26–27 (II, 8); Tarasenko 2017, 530–531; Тарасенко 2019, 50, 100–101].

9. ОАМ № 71695³³. Внутрішній антропоїдний саркофаг. Дерево. Фіви (зі схованки Баб ель-Гусус). Пізня ХХІ династія (Псусеннес I / Сіамун). Ім'я власника – Несмут (*Nsi-Mw.t*) (жінка) [Тураев 1899, 198–207, табл. VIII; Одесский... 1975, 98 (195); Дзис-Райко 1983, 182 (196); Niwiński 1988, 162 (318); Berlev, Hodjash 1998, 14–16 (10); pl. 28–29 (II, 10); Tarasenko 2017, 532; Тарасенко 2019, 50–59; Романова, Станіцина 2021, 132–135; Tarasenko 2022b, 155–162; Себта, Тарасенко, Сорокіна 2023, 70–72; Тарасенко 2023].

10. ОАМ № 52979³⁴. Внутрішній антропоїдний саркофаг. Дерево. Фіви (?). ХХІІ династія. Ім'я власника – Несіхонсу (*Nsi-Hnšw*) (жінка) [Берлев, Ходжаш 1991, 47 (37); Berlev, Hodjash 1998, 16–17 (11); pl. 29; Tarasenko 2017, 532; 531, fig. 5].

11. ОАМ № 52657³⁵. Антропоїдний картонаж (бинти, гіпс). Фіви (?). ХХІІ династія. Ім'я власника – Тамітет (*T3-mit.t*) (жінка) [Тураев 1912, 75–76 (88); Berlev, Hodjash 1998, 24 (26); pl. 53–54 (II, 26); Tarasenko 2017, 534].

Пізній період

12. ОАМ № 71700³⁶. Антропоїдний саркофаг. Дерево. Походження невідоме (Фіви?). ХХV–ХХVI династії. Ім'я власника – Хонсуірдіс (*Hnšw-iir-di=s*) (жінка) [Тураев 1899, 205–206; Berlev, Hodjash 1998, 25–30 (35); pl. 54 (II, 35)].

13. ОАМ № 52637³⁷. Фрагмент антропоїдного саркофага. Дерево. Походження невідоме. ХХVI династія. Ім'я власника невідоме [Berlev, Hodjash 1998, 32 (39); pl. 64 (II, 39)].

14. ОАМ. № 71701³⁸. Прямокутний склепінчастий саркофаг типу *krsw*. Дерево. Ахмім (?). ХХVI династія. Ім'я власника – Нісупанечер (*Ni-sw-p3-ntr*) (чоловік) [Berlev, Hodjash 1998, 32 (41); Буравчук, Тарасенко 2020, 24, 177, ил. 2; Тарасенко 2019, ил. 93; Романова, Станіцина 2021, 122–126; Себта, Тарасенко, Сорокіна 2023, 66].

15. ОАМ № 52975³⁹. Антропоморфний саркофаг. Вапняк. Фіви. ХХХ династія – ранній Птолемеївський період. Ім'я власника: Петосиріс (*Pt-Wšir*) (чоловік) [Тураев 1912, 74 (85); Berlev, Hodjash 1998, 33 (43); pl. 59 (II, 43)].

16. ОАМ № 52977⁴⁰. Антропоморфний саркофаг. Дерево. ХХХ династія – ранній Птолемеївський період. Фіви. Ім'я власника – Теруптах (*Trw-Pth*) (чоловік) [Тураев 1912, 74 (86); Donič 1929, 149–151; Berlev, Hodjash 1998, 33 (44); *pl.* 59–61 (II, 44)].

Птолемеївський період

17. ОАМ № 52978⁴¹. Саркофаг. Дерево. Фіви. Птолемеївський період. Ім'я власника – Таан(т)хатамон (*T3-ḥnw(t)-ḥt-Imnw*) (чоловік) [Тураев 1912, 75 (88); Berlev, Hodjash 1998, 35 (48); *pl.* 66 (II, 48)].

18. ОАМ № 52984⁴². Фрагмент антропоморфного саркофага. Дерево. Фіви. Птолемеївський період. Ім'я власника невідоме [Берлев, Ходжаш 1991, 48 (51); Berlev, Hodjash 1998, 35 (49); *pl.* 66 (II, 49)].

19. ОАМ № 52664⁴³. Фрагмент кришки (обличчя та перука) антропоїдного саркофага. Дерево. Фіви (?). Птолемеївський період. Ім'я власника невідоме (жінка) [Берлев, Ходжаш 1991, 49 (66); Berlev, Hodjash 1998, 35 (50)⁴⁴].

20. ОАМ № 52983⁴⁵. Фрагмент картонажу. Бінти, гіпс. Походження невідоме (ель-Каб?). Птолемеївський період. Ім'я власника невідоме (жінка) [Берлев, Ходжаш 1991, 49 (59); Berlev, Hodjash 1998, 35 (51); *pl.* 66 (II, 51)].

21. ОАМ № 52670⁴⁶. Фрагмент антропоморфного саркофага (дерев'яна рука від кришки саркофага з двома отворами для кріплення, 12 см). Дерево. Походження невідоме. Птолемеївський період (?). Ім'я власника невідоме [Berlev, Hodjash 1998, 35 (52)].

22. ОАМ № 52982⁴⁷. Фрагмент антропоморфного саркофага (частина кришки із зображенням обличчя та головного убору). Дерево, розпис. Походження невідоме. Птолемеївський період (?). Ім'я власника невідоме (жінка) [Берлев, Ходжаш 1991, 70 (72); Berlev, Hodjash 1998, 37 (11)].

ДОДАТОК 2

Переклад написів на фрагменті саркофага ОАМ № 52611 О. Д. Берлева

(за [Берлев, Доконт 1983, № 16])⁴⁸

«Часть крышки с текстами как со стороны подошв, так и со стороны, если так можно сказать, подъема ног.

I. Со стороны подошв: “(1) Речение Исиды великой, матери бога, ходящей вокруг Осириса...^(а) (2) Я пришла, что бы быть в защите твоей, ... (3) в виде Атума^(б), возвышающего^(в) северный ветер... [(причем) вра] (4)ги твои (повержены) под подошвы твои, а Нейт^(г), великая [госпожа] (5) богов, схватили руки ее Осириса *Imn-[ḥḥiw]*^(а)”.

II. Со стороны подъема:

Окончание большой надписи на крышке саркофага: “... [слу]житель^(е) Дома Амуна *Imn-ḥḥiw-<m>-m3ḥ.t*^(г), правый [голосом]”;

“(1) ... воспевающий в некрополе среди звезд, Осирис *Imn-ḥḥiw* ... да будешь ты живым вечно у (букв. «для») владыки вечности^(м)”.

Правая сторона. Над Исидой: “(1) Речение Исиды, великой, матери бога, (2) госпожи богов, владычицы Запада^(н), (3) дочери^(к) Солнца, владычицы неба (4), ... для Осириса *Imnw-ḥḥiw*”.

Под нею: “(1) Речение [Исиды], (2) великой, матери [бога: пришла я чтобы быть] (3) в защите твоей ... (4) ...”.

Левая сторона. Над Нефтис (Нефтидой): “(1) Речение Нефтис^(о): (2) сестра бога (?)^(м), начальница стражи это, начальница ..., владычица ...”.

Под нею: “(1) Речение Нефтис ... (2) начальница стражи это, начальница ..., (3) ..., (4) в нем; смотри, пребываешь ... (5) ...”.

Комментарий: а) Ср. Матье. Мифы⁴⁹. б) См. наш № 17, ас⁵⁰. в) Т. е. усиливающего животворный прохладный ветер с моря, гонящего его в Египет. г) См. наш

№ 17, г⁵¹. д) Место только для сокращенного имени хозяина, см.: PN I, 30.19. е) Ср. наш № 6, а...⁵². ж) Т. е. всего комплекса храмов в Фивах и хозяйства в этих храмах. з) Полное имя; не засвидетельствовано у Ранке. и) Т. е. у Осириса. й) Царство заката, мир мертвых. к) Исида и другие богини, считавшиеся дочерьми Солнца, – его глаза (в египетском слово “глаз”, “око” женского рода), т. е., прежде всего, самый диск солнца, источник света. Поэтому богини и считаются “владычицами неба”. л) О богине см. Bonnet. Reallexikon, 519 слл.⁵³; LÄ IV, под словом⁵⁴; Матье. Мифы, 52 слл.⁵⁵ м) Вся эта и следующая надпись сохранились плохо. Чтение только предположительное».

¹ Огляд див.: [Tarasenko 2021, 132–147; 2022a, 2–9].

² Докладніше про формування цієї колекції див.: [Латышева 1963, 123–129; Доконт 1965, 208–212; Тарасенко 2007, 207–218; 2010a, 141–154].

³ Див. також: [Берлев, Ходжаш 1991, 46 (26)].

⁴ Зокрема, інвентарних номерів та описів саркофагів у ньому немає.

⁵ Під номерами “461” та “463” у ньому зазначені фаянсові амулети [Донич 1941, 34].

⁶ “Кабинет Древнего Египта Одесского археологического музея. Рисунки с египетских памятников, зарисовки мифов, египетского письма, фотоснимки египетских экспонатов” – РА НФ ОАМ № 59427, арк. 6.

⁷ Нині це Музей анатомії людини Одеського Національного медичного університету.

⁸ Ми вдячні одеському краєзнавцю Аркадієві Гриню за вказівку на це джерело.

⁹ Див., напр.: [Verner 1982, 1/93 (Kunzvar 1086); Niwiński 1988, Pl. III B (Paris Louvre E.13029); XIA (Cairo CG 29666); Cooney 2007, fig. 028 (Frankfurt 1651 a-f), 168 (Berlin ÄM 8505–8506), 172 (London BM EA 29579), 195 (Vatican XIII.2.1-3); Cooney 2014, 53, fig. 6 (Paris Louvre N.2609-11); 56, Fig. 10 (Louvre 13034-35); Serotta, Bruno, Barbash 2019, 36, fig. 18 (Brooklyn 08.480.1a-b)].

¹⁰ Див.: [Коцейовский 1913, 133–187; Faulkner 1934, 337–348; Naikal 1972, 49–65].

¹¹ Див. докладніше: [Assmann 1989, 135–159; 2001].

¹² Знаки на пам’ятці значно ушкоджені, тому читання знаків є гіпотетичним. О. Д. Берлев залишає їх без перекладу в англійській версії, а в російській пропонує “воспевающий в некрополе среди звезд” (див. Додаток 2).

¹³ Показовою тут є солярно-осірічна темпоральна семантика. Померлий бажає бути “живим” (*ḥ*) у вічності *dt*, тобто у статичній формі вічності, яку пов’язують з Осірісом і його світом померлих, але водночас перебувати там він бажає перед “Володарем вічності-*nḥ*”, у якому вгадується образ солярного божества, адже циклічна вічність *nḥ* пов’язується саме з Ра та з його вічно повторюваними темпоральними циклами. Ідеальну сукупність Всесвіту, відповідно, символізує єдність Осіріса та Ра. Див. докладніше: [Assmann 1975; Servajejan 2007; Тарасенко 2010b, 11–35].

¹⁴ “Промовляння слів” [Wb., V, 625–626].

¹⁵ Форма *wḥ.ḥ.wy* [Wb., I, 335] у подвійному числі вказує, що йдеться про варту Ісиди та Нефтіди над мертвим тілом Осіріса під час міфічної містерії його воскресіння.

¹⁶ Як у російській, так і в англійській версії перекладу О. Д. Берлев пропонує “Нейт” замість “Нут” (див. Додаток 2).

¹⁷ У цей період воно фіксується на джерелах різних типів: стелах (London BM EA 163, EA 349), папірусах (Turin 1891; London BM EA 75015), остраках (Turin 1522; London BM EA 50734), ушебті (напр.: Copenhagen Thorvaldsen Museum [Buhl 2000, 40–41 (11)]) тощо. Див. також: [Černý, Peet 1927, 31, 32, 33, 36–38; Peet 1928, 64, 66, 69, 70]. Принагідно зазначимо, що в поселенні будівельників та оформлювачів царського некрополя “Місце правди” (суч. Дейр ель-Медина) було чотири особи, які мали це ім’я (див.: [Davies 1999]).

¹⁸ В О. Д. Берлева покликання дано некоректно: “PN, I, 30, nos. 19–20” [Berlev, Hodjash 1998, 5 (II, 5), fn. ‘a’].

¹⁹ Totenbuchprojekt Bonn, TM 134528, <totenbuch.awk.nrw.de/objekt/tm134528>.

²⁰ N = ім’я бога, царя чи найменування певної установи. А. Р. Аль-Аеді налічує дев’ятьнадцять титулів, які починаються формою *sdm* ḥ [Al-Ayedi 2006, 583–590].

²¹ У швейцарському каталозі О. Д. Берлев датує цю пам'ятку ранньою XXI династією [Berlev, Hodjash 1998, 5 (5); *pl.* 9 (II, 5)], хоча в російськомовній чернетці каталогу подано інше датування: "XIX–XX династія" [Берлев, Доконт 1983, № 16].

²² За РМ: "Overseer of carpenters of the Temple of Medinet Habu" [РМ, 21.1, 432].

²³ У РМ некоректно вказано на існування в Бакенамона лише трьох синів, ім'я четвертого сина, Хапі, не згадується [РМ, 21.1, 446].

²⁴ Принагідно зазначимо, що такий титул в індексі А. Р. Аль-Аєді не враховано [Al-Ayedi 2006, 416].

²⁵ А. Р. Аль-Аєді фіксує такий титул тільки в Імісеба (*Imi-sb*) (ТТ 65, XX дин., Шейх абд-Ель-Курна) [Al-Ayedi 2006, 587].

²⁶ У додатку використано таку схему: 1) інвентарний номер; 2) опис; 3) матеріал; 4) походження; 5) датування; 6) ім'я власника. У примітках наводиться стисла інформація про музейну історію пам'яток. Список оформлений у хронологічному порядку з урахуванням датування артефактів, запропонованого О. Д. Берлевим [Berlev, Hodjash 1998].

²⁷ Найімовірніше, саркофаг походить з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

²⁸ Найімовірніше, саркофаг походить з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

²⁹ Найімовірніше, саркофаг походить з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

³⁰ Найімовірніше, саркофаг походить з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

³¹ Найімовірніше, походить з колишньої колекції М. О. Хитрово. Надійшов в ОДІАМ/ОАМ у 1920 р.

³² З т. зв. "дару Хедива" 1893 р. (Баб ель-Гусус, лот № 6). З 1894-го до 1924 р. зберігався в Музеї красних мистецтв і старожитностей Новоросійського університету.

³³ З т. зв. "дару Хедива" 1893 р. (Баб ель-Гусус, лот № 6). З 1894-го до 1924 р. зберігався в Музеї красних мистецтв і старожитностей Новоросійського університету.

³⁴ Музейна документація не містить інформації про походження пам'ятника. За даними О. Д. Берлева, до 1920-х рр. він зберігався в Одеському літературному музеї [Berlev, Hodjash 1998, 16]. Проте в рукописному каталозі є приписка олівцем, що саркофаг надійшов із зібрання Музею місцевого краєзнавства [Берлев, Доконт 1983, № 19]. На наш погляд, саркофаг походить з колишньої колекції М. О. Хитрово. Надійшов в ОДІАМ/ОАМ у 1920 р.

³⁵ Походить з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей.

³⁶ Походить з колекції Археологічного музею при Університеті Св. Володимира в Києві. Переданий до ОАМ у 1959 р. з фондів Київського державного історичного музею.

³⁷ Точних даних про походження немає. Найімовірніше, походить з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

³⁸ Походить з колекції Київського художньо-промислового та наукового музею. Переданий до ОАМ у 1959 р. з фондів Київського державного історичного музею.

³⁹ Саркофаг з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей.

⁴⁰ Саркофаг з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей.

⁴¹ Саркофаг з колишньої колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей.

⁴² Походження невідоме.

⁴³ Походження невідоме. О. Д. Берлев вказує на походження з колекції Музею красних мистецтв і старожитностей Новоросійського університету [Берлев, Ходжаш 1991, 49 (66); Berlev, Hodjash 1998, 35 (50)], але музейна документація це не підтверджує.

⁴⁴ Світлину цього фрагмента наведено в каталозі О. Д. Берлева – С. І. Ходжаш, проте автори ідентифікують його як ОАМ № 52982 [Berlev, Hodjash 1998, *pl.* 73 (III, 11)].

⁴⁵ О. Д. Берлев вказує на походження цього картонажу з колекції проф. С. А. Семенова-Зусера і зазначає, що він надійшов в ОАМ у 1934 р., проте наразі ми не знайшли цьому підтвердження в музейній документації ОАМ.

⁴⁶ Походження невідоме. Імовірно, з колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

⁴⁷ Походження невідоме. Імовірно, з колекції Музею Одеського товариства історії та старожитностей. Див.: [Тураєв 1912, 76 (89–91)].

⁴⁸ Англійська версія перекладу та коментарів [Berlev, Hodjash 1998, 5 (5)]:

“I (the instep side), A (the main text), 1 (the central line) ... in ... of the stars, Osiris Amenkhawi, ^{a)} [true of voice]; 2 (the left hand line) [the ser]vant ^{b)} of Amun’s house ^{c)} *Jmnw-ḥꜥjw-(m-)mꜣꜥt* ^{d)}, true of voice; 3 (the right-hand line) ... thou as King of Upper and Lower Egypt, mayest thou be living (lit. while living) forever as the Lord of Eternity.

B (Scene I, Isis) a) (1) Words spoken by Isis, the great, the god’s mother, (2) mistress of the gods, lords of the West, the daughter of Re, lady of the sky, (4) to the Ka of Osiris Amenkhawi; b) (1) Words spoken by [Isis, the] (2) great, the [god’s] mother, [I have come that] (3) I may be in protection ...

C (Scene 2, Nephthys) a) (1) Words spoken by Nephthys, (2) ... of watch it is for...b) (1) Words spoken by Nephthys ... (2) of watch it is for th[ee?], ... (3) hour without... (4) in it; behold, ... endures II. (the sole side) (1) Words spoken by Isis, the great, the god’s mother, who walks round Osiris, (2) I have come that I may be in thy protection ... (3) as Atum and raise the northern wind ... while thy enemies are under thy soles entirely (lit. they being entire); Neith, the great, [who gave birth] (5) to gods, has put her arms round Osiris Amen[khawi ...]”.

Commentary:

a) Cf. Ranke, *PN I*, 30, nos. 19–20. It is a hypocoristic form of the owner’s name. **b)** For the word see Bogoslovsky, *Slugi*; id, *ZÄS* 101, 1974, 82ff. **c)** That is Amun’s Demesne. **d)** The full name of the owner. It is not in Ranke, nor for that matter in Thirion, *Notes*. For the full title of this person cf. Borchardt, *Sahu-re I*, 126.

⁴⁹ Покликання на видання: [Матъе 1956]. Номери сторінок не уточнено. – *Автори*.

⁵⁰ Покликання на коментар до тексту на саркофазі Несітауджатахет (*Nsi-t3-wd3.t-ḥ.t*) ОАМ № 52976: “Дворец – храм в Илиополе (= Геліополі. – *Автори*) бога-царя и творца вселенной (в сущности Египта, остальная вселенная мало что значила для египтян) Амуна (sic! = Атума. – *Автори*) (Bonnet. *Reallexikon*, 71 слл. (= [Bonnet 1952, 71ff]. – *Автори*); *LÄ I*, 550 слл. (= [Kákosy 1975, 550–552]. – *Автори*); *Myśliwiec. Atum* (= [Myśliwiec 1979]. – *Автори*)). Владыки эти – Девятка богов” [Берлев, Доконт 1983, № 17]. – *Автори*.

⁵¹ Покликання на коментар до тексту на саркофазі *Nsi-t3-wd3.t-ḥ.t* ОАМ № 52976: “О богине: Bonnet. *Reallexikon*, 512 слл. (= [Bonnet 1952, 512ff]. – *Автори*); *LÄ IV*, под словом (= [Schlichting 1982, 392–394]. – *Автори*). Она отождествлялась с глазами Солнца, уреями (или уреем/коршуном) солнечного диска или самим солнечным диском, Оком солнца. Сочетание Нут и Нейт, стало быть, – небо и солнце”. – *Автори*.

⁵² Посилання не дописане. – *Автори*.

⁵³ Посилання на видання: [Bonnet 1952, 519ff]. – *Автори*.

⁵⁴ Посилання на видання: [Graefe 1982, 457–460]. – *Автори*.

⁵⁵ Посилання на видання: [Матъе 1956, 52 и сл.]. – *Автори*.

ЛІТЕРАТУРА

Берлев О. Д., Доконт Н. Г. **Каталог памятников Древнего Египта Одесского Археологического музея АН УССР**. Одесса, 1983. – Рукопис (машинопис) РА НФ ОАМ, б/н.

Берлев О. Д., Ходжаши С. И. **Древнеегипетские памятники из музеев СССР. Каталог выставки**. Москва, 1991.

Богословский Е. С. **“Слуги” фараонов, богов и частных лиц. (К социальной истории Египта XVI–XIV вв. до н. э.** Москва, 1979.

Буравчук О., Тарасенко М. Єгипетська колекція у зібранні Київського художньо-промислового й наукового музею (1903–1915 рр.) // **П’яті читання пам’яті М. Ф. Біляшівського. Матеріали наукової конференції 2019 року** / Під ред. О. Маричевської, Київ, 2020.

Дзис-Райко Г. А. (ред.). **Одесский археологический музей АН УССР. Альбом**. Киев, 1983.

Доконт Н. Г. Древнеегипетские памятники в Одесском государственном археологическом музее // **Вестник древней истории**, 1965, № 2.

Донич С. В. **Каталог египетских памятников Одесского историко-археологического Музея**. Одесса, 1941. – Рукопис РА НФ ОАМ № 59430.

Латьшьева Л. П. К истории египетской коллекции Одесского археологического музея // **Краткие сообщения о полевых археологических исследованиях Одесского государственного музея 1961 года**. Одесса, 1963.

Коцейовский А. Л. Иератическая часть берлинского папируса 3008. Призывания Иисиды и Нефтиды // **Записки классического отделения русского археологического общества**. Т. 7. 1913.

Матье М. Э. **Древнеегипетские мифы**. Москва – Ленинград, 1956.

Одесский археологический музей. Путеводитель. Одесса, 1970.

Одесский археологический музей. Путеводитель. Одесса, 1975.

Романова О. О., Станіцина Г. О. **Стародавній Єгипет у Києві: відображення на склі (колекція скляних фотонегативів Наукового архіву Інституту археології НАН України)**. Київ, 2021.

Сєбта Т. М., Тарасенко М. О., Сорокіна С. А. Фотонегативи давньоєгипетської збірки Центрального Історичного Музею ім. Т. Г. Шевченка: Рецензія на монографію Романової О. О. і Станіциної Г. О. “Стародавній Єгипет у Києві: відображення на склі (колекція скляних фотонегативів Наукового архіву Інституту археології НАН України)”. Київ, 2021 // **Археологія**, 2023, № 2. DOI: <https://doi.org/10.15407/arheologia2023.02.055>

Тарасенко М. О. Давньоєгипетські папіруси в зібранні Одеського археологічного музею // **Пам’ятки східного походження в архівах та музейних зібраннях України**. Київ, 2010а.

Тарасенко М. О. До датування саркофага № 52611 Одеського археологічного музею // **Східний світ**, 2015, № 2. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2015.02.083>

Тарасенко М. О. **У пошуках старожитностей з дару хедива. Давньоєгипетські пам’ятники ХХІ династії в музеях України**. Київ, 2019.

Тарасенко М. О. Про деякі особливості поховального інвентарю єгипетської жриці Несмут // **Археологія**, 2023, № 3 (у друці).

Тарасенко Н. А. Египетские папирусы Одесского археологического музея НАН Украины: история, исследование и перспективы реконструкции // **1-я Международная научно-практическая конференция “Исследование, консервация и реставрация рукописных и печатных памятников Востока”, 17–19 апреля 2007 г. Материалы**. Москва, 2007.

Тарасенко Н. А. Две “вечности” древних египтян: к постановке проблемы // **Сходознавство**. № 49–50. 2010b.

Тураев Б. А. Описание египетских памятников в Русских музеях и собраниях. I–IV // **Записки Восточного отделения Императорского Русского археологического общества**. Т. XI. 1899.

Тураев Б. А. Описание Египетского отдела музея Императорского Одесского общества истории и древностей // **Записки Одесского общества истории и древностей**. Т. 30. 1912.

Abdul-Qader Muhammed A. Two Theban Tombs. Kyky and Bak-en-Amun // **Annales du Service des Antiquités de l’Égypte**. Т. 59. 1966.

Al-Ayedi A. R. **Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles of the New Kingdom**. Ismailia, 2006.

Assmann J. **Zeit und Ewigkeit im alten Ägypten: ein Beitrag zur Geschichte der Ewigkeit** (Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Nr. 1). Heidelberg, 1975.

Assmann J. **Death and initiation in the funerary religion of ancient Egypt // Religion and philosophy in ancient Egypt**. New Haven, 1989.

Assmann J. **Tod und Jenseits im alten Ägypten**. München, 2001.

Berlev O., Hodjash Sv. **Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Belorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States** (Orbis Biblicus et Orientales. 17). Freiburg – Göttingen, 1998.

Bonnet H. **Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte**. Berlin, 1952.

Buhl M.-L. **L’art statuaire égyptien au Musée Thorvaldsen**. Copenhagen, 2000.

Černý J., Peet T. E. A Marriage Settlement of the Twentieth Dynasty: An Unpublished Document from Turin // **The Journal of Egyptian Archaeology**. Vol. 13, Issue 1. 1927. DOI: <https://doi.org/10.1177/030751332701300106>

Cooney K. M. **The Cost of Death: The Social and Economic Value of Funerary Art in the Ramesside Period** (Egyptologische Uitgaven. XXII). Leiden, 2007.

Cooney K. M. Ancient Egyptian funerary arts as social documents: social place, reuse, and working towards a new typology of 21st Dynasty coffins // **Body, Cosmos and Eternity New Research Trends in the Iconography and Symbolism of Ancient Egyptian Coffins** / Ed. by R. Soussa (Archaeopress Egyptology. 3). Oxford, 2014.

- Davies B. G. **Who's Who at Deir el-Medina. A Prosopographic Study of the Royal Workmen's Community** (Egyptologische Uitgaven. XIII). Leiden, 1999.
- Donič S. V. The Sarcophagus of Ptahthru № 3 of the History and Archaeology Museum of Odessa // **Доклады Академии наук СССР**. Сер. 'Б', 1929, № 8.
- Faulkner R. O. The Lamentations of Isis and Nephthys // **Mélanges Maspero I: Orient ancien**. T. 1. Le Caire, 1934.
- Graefe E. Nephthys // **Lexikon der Ägyptologie** / Hrsg. von W. Helck, W. Westendorf. Bd. IV. Wiesbaden, 1982.
- Haikal F. M. H. **Two hieratic funerary papyri of Nesmin: part two. Translation and commentary** (Bibliotheca Aegyptiaca, 15). Bruxelles, 1972.
- Kákosy L. Atum // **Lexikon der Ägyptologie** / Hrsg. von W. Helck, W. Westendorf. Bd. I. Wiesbaden, 1975.
- Myśliwiec K. **Studien zum Gott Atum. Band 2: Name – Epitheta – Ikonographie** (Hildesheimer Ägyptologische Beiträge. 8). Hildesheim, 1979.
- Niwiński A. **21st Dynasty Coffins from Thebes. Chronological and Typological Studies** (Theben. Bd. 5). Mainz, 1988.
- Niwiński A. **Studies on the Illustrated Theban Funerary Papyri of the 11th and 10th Centuries B. C.** (Orbis Biblicus et Orientales, 86). Freiburg – Göttingen, 1989.
- Quirke St. **Owners of Funerary Papyri in the British Museum** (British Museum Occasional Paper. Vol. 92). London, 1993.
- Peet T. E. The Chronological Problems of the Twentieth Dynasty // **The Journal of Egyptian Archaeology**. Vol. 14, Issue 1. 1928. DOI: <https://doi.org/10.1177/030751332801400113>
- PN – Ranke H. **Die ägyptischen Personennamen**. Bd. I. Glückstadt, 1935.
- PM ²I.1 – **Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs and Paintings**. 2nd Ed. / Ed. by B. Porter and R.L.B. Moss. Vol. I: The Theban Necropolis. Oxford, 1970.
- Schlick-Nolte B. Uschebtifiguren-Totenstatuetten // *Droste zu Hülshoff V. v., Hofmann E., Schlick-Nolte B., Seidlmayer S. Liebieghaus – Museum alter Plastik ägyptische Bildwerke. Band II. Statuetten, Gefäße und Geräte*. Frankfurt am Main, 1991.
- Schlögl H., Brodbeck A. **Ägyptische Totenfiguren aus öffentlichen und privaten Sammlungen der Schweiz** (Orbis Biblicus et Orientalis. 7). Freiburg – Göttingen, 1990.
- Serotta A., Bruno L., Barbash Y. The outer coffin of Pa-seba-khai-en-ipet. New insights on manufacture, history and treatment // **Ancient Egyptian Coffins: Past, Present, Future** / Ed. by N. Strudwick, J. Dawson. Oxford – Philadelphia, 2019.
- Servajean F. **Djet et Neheh: une histoire du temps égyptien** (Orientalia Monspeliensia. 18). Montpellier, 2007.
- Seyfried K.-J. **Grab des Djehutienhab** (Theben. Bd. 7). Frankfurt-am-Mainz, 1995.
- Schlichting R. Neith // **Lexikon der Ägyptologie** / Hrsg. von W. Helck, W. Westendorf. Bd. IV. Wiesbaden, 1982.
- Tarasenko M. The Third Intermediate Period coffins in the Museums of Ukraine // **Proceedings First Vatican Coffin Conference: 19–22 June 2013** / Ed. by A. Amenta, H. Guichard. Vol. II. Città del Vaticano, 2017.
- Tarasenko M. Oud-Egypte in Oekraïne // **Mehen. Essays over het oude Egypte (2021–2022)**. Leiden, 2021.
- Tarasenko M. Ancient Egypt in Ukraine // **ICOM/CIPEG E-News**. Vol. 17: Special issue on Egyptian collections in the Ukraine. 2022a. URL: <http://cipeg.icom.museum/media/docs/2022-17-cipeg-e-news.pdf> 2–9 (дата звернення: 03.07.2023).
- Tarasenko M. The Burial Assemblage of Nesimūt (Bab 'el-Gasūs, Set A.48): Usurpation or Adaptation? // **Journal of the Hellenic Institute of Egyptology**. Vol. 5. 2022b. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7755338>
- Uriach Torelló J. **¡Aquí estamos! Estatuillas funerarias egipcias de algunas colecciones de Barcelona**. Barcelona, 2020.
- Verner M. **Altägyptische Särge in den Museen und Sammlungen der Tschechoslawakei** (Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum, Lieferung 1). Praha, 1982.
- Warmenbol E. (ed.). **La caravane du Caire: l'Égypte sur d'autres rives**. Louvain-la-Neuve – Bruxelles, 2006.
- Wb. – **Wörterbuch der ägyptischen Sprache** / Hrsg. von A. Erman, H. Grapow. Bd. I–V. Berlin, 1955.

REFERENCES

- Berlev O. D. and Dokont N. G. (1983), *Katalog pamyatnikov Drevnego Egipta Odesskogo arkheologicheskogo Muzeya AN USSR, Odessa*, Manuscript (typescript) of the Manuscript Archive of the Scientific Funds of the OAM, without inv. no. (In Russian).
- Berlev O. D. and Khodzhash S. I. (1991), *Drevneyegipetskiye pamyatniki iz muzeyev SSSR. Katalog vystavki*, GMII, Moscow. (In Russian).
- Bogoslovskiy E. S. (1979), “*Slugi*” faraonov, bogov i chastnykh lits. (*K sotsial'noy istorii Egipta XVI–XIV vv. do n. e.*, Izdatel'stvo “Nauka”, Glavnaya redaktsiya vostochnoy literatury, Moscow. (In Russian).
- Buravchuk O. and Tarasenko M. (2020). “Yehypets'ka kolektsiya u zibranni Kyiv's'koho khudozhn'o-promyslovoho y naukovooho muzeu (1903–1915 rr.)”, in O. Marychevs'ka (ed.), *P'yati chytannya pam'yati M. F. Bilyashivs'koho. Materialy naukovoyi konferentsiyi 2019 roku*, NKhMU, Kyiv, pp. 22–28, 177–178. (In Ukrainian).
- Dokont N. G. (1965), “Drevneyegipetskiye pamyatniki v Odesskom gosudarstvennom arkheologicheskomo muzeye”, *Vestnik drevney istorii*, No. 2, pp. 206–212. (In Russian).
- Donich S. V. (1941), *Katalog egipetskikh pamyatnikov Odesskogo istoriko-arkheologicheskogo Muzeya*, Odessa, Manuscript of the Manuscript Archive of the Scientific Funds of the OAM, inv. no. 59430. (In Russian).
- Latysheva L. P. (1963), “K istorii egipetskoj kolektsii Odesskogo arkheologicheskogo muzeya”, in *Kratkiye soobshcheniya o polevykh arkheologicheskikh issledovaniyakh Odesskogo gosudarstvennogo muzeya 1961 goda*, Izdatel'stvo “Mayak”, Odessa, pp. 123–129. (In Russian).
- Kotseyovskiy A. L. (1913), “Iyeraticheskaya chast' berlinskogo papirusa 3008. Prizyvaniya Isidy i Neftidy”, *Zapiski klassicheskogo otdeleniya Russkogo arkheologicheskogo obshchestva*, No. 7, pp. 133–187. (In Russian).
- Mat'ye M. E. (1956), *Drevneyegipetskiye mify*, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moscow and Leningrad. (In Russian).
- Dzis-Rayko G. A. (ed.) (1983), *Odesskiy arkheologicheskii muzey AN USSR. Al'bom*, Naukova dumka, Kyiv. (In Russian).
- Odesskiy arkheologicheskii muzey. Putevoditel'* (1970), OAM, Odessa.
- Odesskiy arkheologicheskii muzey. Putevoditel'* (1975), OAM, Odessa.
- Romanova O. O. and Stanitsyna H. O. (2021), *Starodavniy Yehypet u Kyievi: vidobrazhennya na skli (kolektsiya sklyanykh fotonehatyviv Naukovoho arkhivu Instytutu arkheolohiyi NAN Ukrayiny)*, Instytut arkheolohiyi NAN Ukrayiny, Kyiv. (In Ukrainian).
- Sebta T. M., Tarasenko M. O. and Sorokina S. A. (2023), “Fotonehatyvy davn'oyehypets'koyi zbirky Tsentral'noho Istorychnoho Muzeu im. T. H. Shevchenka: Retsenziya na monohrafiyu Romanovoyi O. O. i Stanitsynoyi H. O. ‘Starodavniy Yehypet u Kyievi: vidobrazhennya na skli (kolektsiya sklyanykh fotonehatyviv Naukovoho arkhivu Instytutu arkheolohiyi NAN Ukrayiny)’”, *Kyiv, 2021*”, *Arheologia*, No. 2, pp. 55–97. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/arheologia2023.02.055>
- Tarasenko M. O. (2010a), “Davn'oyehypets'ki papirusy v zibranni Odes'koho arkheolohichnoho muzeu”, in *Pam'yatky skhidnoho pokhodzhennya v arkhivakh ta muzeynykh zibrannyakh Ukrayiny*, Instytut skhodoznavstva im. A. Yu. Kryms'koho NAN Ukrayiny, Kyiv. (In Ukrainian).
- Tarasenko M. O. (2015), “Do datuvannya sarkofaha № 52611 Odes'koho arkheolohichnoho muzeu”, *Shidnij svit*, No. 2, pp. 83–89. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2015.02.083>
- Tarasenko M. O. (2019), *U poshukakh starozhytnostey z daru khedyva. Davn'oyehypets'ki pam'yatnyky XXI dynastiyi v muzeyakh Ukrayiny*, Instytut skhodoznavstva im. A. Yu. Kryms'koho NAN Ukrayiny, Kyiv. (In Ukrainian).
- Tarasenko M. O. (2023), “Pro deyaki osoblyvosti pokhoval'noho inventaryu yehypets'koyi zhrytsi Nesmut”, *Arheologia*, No. 3, (*in print*). (In Ukrainian).
- Tarasenko N. A. (2007), “Egipetskiye papirusy Odesskogo arkheologicheskogo muzeya NAN Ukrainy: istoriya, issledovaniye i perspektivy rekonstruktsii”, in *1-ya Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya “Issledovaniye, konservatsiya i restavratsiya rukopisnykh i pechatnykh pamyatnikov Vostoka”*, 17–19 aprelya 2007 g. *Materialy*, Moscow, pp. 207–218. (In Russian).
- Tarasenko N. A. (2010b), “Dve ‘vechnosti’ drevnikh egiptyan: k postanovke problemy”, *Shodoznavstvo*, No. 49–50, pp. 11–35. (In Russian).

- Turayev B. A. (1899), “Opisaniye egipetskikh pamyatnikov v Russkikh muzeyakh i sobraniyakh. I–IV”, *Zapiski Vostochnogo otdeleniya Imperatorskogo Russkogo arkheologicheskogo obshchestva*, T. XI, pp. 115–164. (In Russian).
- Turayev B. A. (1912), “Opisaniye Egipetskogo otdela muzeya Imperatorskogo Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey”, *Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey*, T. 30, pp. 72–90. (In Russian).
- Abdul-Qader Muhammed A. (1966), “Two Theban Tombs. Kyky and Bak-en-Amun”, *Annales du Service des Antiquités de l'Égypte*, T. 59, pp. 157–184.
- Al-Ayedi A. R. (2006), *Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles of the New Kingdom*, Obelisk Publications, Ismailia.
- Assmann J. (1975), *Zeit und Ewigkeit im alten Ägypten: ein Beitrag zur Geschichte der Ewigkeit*, (Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, 1), Carl Winter & Universitätsverlag, Heidelberg.
- Assmann J. (1989), “Death and initiation in the funerary religion of ancient Egypt”, in *Religion and philosophy in ancient Egypt*, Yale Egyptological Seminar, Department of Near Eastern Languages and Civilizations, New Haven, pp. 135–159.
- Assmann J. (2001), *Tod und Jenseits im alten Ägypten*, C. H. Beck, München.
- Berlev O. and Hodjash Sv. (1998), *Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Belorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States*, (Orbis Biblicus et Orientales, 17), University Press and Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg and Göttingen.
- Bonnet H. (1952), *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Walter de Gruyter, Berlin.
- Buhl M.-L. (2000), *L'art statuaire égyptien au Musée Thorvaldsen*, Musée Thorvaldsen, Copenhagen.
- Černý J. and Peet T. E. (1927), “A Marriage Settlement of the Twentieth Dynasty: An Unpublished Document from Turin”, *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 13, Issue 1, pp. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.1177/030751332701300106>
- Cooney K. M. (2007), *The Cost of Death: The Social and Economic Value of Funerary Art in the Ramesside Period*, (Egyptologische Uitgaven, XXII), Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, Leiden.
- Cooney K. M. (2014), “Ancient Egyptian funerary arts as social documents: social place, reuse, and working towards a new typology of 21st Dynasty coffins”, in: R. Sousa (ed.), *Body, Cosmos and Eternity New Research Trends in the Iconography and Symbolism of Ancient Egyptian Coffins*, (Archaeopress Egyptology, 3), Archaeopress, Oxford, pp. 45–66.
- Davies B. G. (1999), *Who's Who at Deir el-Medina. A Prosopographic Study of the Royal Workmen's Community*, (Egyptologische Uitgaven, XIII), Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, Leiden.
- Donič S. V. (1929), “The Sarcophagus of Ptahthru № 3 of the History and Archaeology Museum of Odessa”, *Doklady Akademii nauk SSSR. Ser. 'B'*, No. 8, pp. 149–151.
- Faulkner R. O. (1934), “The Lamentations of Isis and Nephthys”, in *Mélanges Maspero I: Orient ancien*, T. 1, l'Institut français d'archéologie orientale, Le Caire, pp. 337–348.
- Graefe E. (1982), “Nephthys”, in W. Helck and W. Westendorf (eds), *Lexikon der Ägyptologie*, Bd. IV, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, pp. 457–460.
- Haikal F. M. H. (1972), *Two hieratic funerary papyri of Nesmin. Part two. Translation and commentary*, (Bibliotheca Aegyptiaca, 15), Fondation égyptologique Reine Élisabeth, Bruxelles.
- Kákosy L. (1975), “Atum”, in W. Helck and W. Westendorf (eds), *Lexikon der Ägyptologie*, Bd. I, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, pp. 550–552.
- Myśliwiec K. (1979), *Studien zum Gott Atum. Band 2: Name – Epitheta – Ikonographie*, (Hildesheimer Ägyptologische Beiträge, 8), Gerstenberg, Hildesheim.
- Niwiński A. (1988), *21st Dynasty Coffins from Thebes. Chronological and Typological Studies*, (Theben. Bd. 5), von Zabern Verlag, Mainz.
- Niwiński A. (1989), *Studies on the Illustrated Theban Funerary Papyri of the 11th and 10th Centuries B. C.*, (Orbis Biblicus et Orientales, 86), University Press and Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg and Göttingen.
- Quirke St. (1993), *Owners of Funerary Papyri in the British Museum*, (British Museum Occasional Paper, 92), British Museum Press, London.

Peet T. E. (1928), “The Chronological Problems of the Twentieth Dynasty”, *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 14, Issue 1, pp. 52–73. DOI: <https://doi.org/10.1177/030751332801400113>

PM ²I.1 – Porter B. and Moss R. L. B. (1970), *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs and Paintings*, 2nd ed., Vol. I: The Theban Necropolis, Griffith Institute & Ashmolean Museum, Oxford.

PN – Ranke H. (1935), *Die ägyptischen Personennamen*, Bd. I, J. J. Augustin, Glückstadt.

Schlick-Nolte B. (1991), “Uschebtifiguren-Totenstatuetten”, in Droste zu Hülshoff V. v., Hofmann E., Schlick-Nolte B. and Seidlmayer S., *Liebieghaus – Museum alter Plastik ägyptische Bildwerke. Band II. Statuetten, Gefäße und Geräte, Frankfurt am Main, Wissenschaftliche Kataloge*, Gutenberg, Melsungen, pp. 15–218.

Schlögl H. and Brodbeck A. (1990), *Ägyptische Totenfiguren aus öffentlichen und privaten Sammlungen der Schweiz* (Orbis Biblicus et Orientalis, 7), University Press and Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg and Göttingen.

Serotta A., Bruno L. and Barbash Y. (2019), “The outer coffin of Pa-seba-khai-en-ipet. New insights on manufacture, history and treatment”, in N. Strudwick and J. Dawson (eds), *Ancient Egyptian Coffins: Past, Present, Future*, Oxbow, Oxford and Philadelphia, pp. 35–42.

Servajean F. (2007), *Djet et Neheh: une histoire du temps égyptien* (Orientalia Monspeliensia, 18), Presses Universitaires de la Méditerranée, Montpellier.

Seyfried K.-J. (1995), *Grab des Djehutienhab* (Theben, 7), von Zabern Verlag, Frankfurt-am-Mainz.

Schlichting R. (1982), “Neith”, in W. Helck and W. Westendorf (eds), *Lexikon der Ägyptologie*, Bd. IV, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, pp. 392–394.

Tarasenko M. (2017), “The Third Intermediate Period coffins in the Museums of Ukraine”, in A. Amenta and H. Guichard, *Proceedings First Vatican Coffin Conference: 19–22 June 2013*, Vol. II, Edizioni Musei Vaticani, Città del Vaticano, pp. 529–540.

Tarasenko M. (2021), “Oud-Egypte in Oekraïne”, in *Mehen. Essays over het oude Egypte (2021–2022)*, Hermine van Rooy, Leiden, pp. 132–147.

Tarasenko M. (2022a), “Ancient Egypt in Ukraine”, *ICOM/CIPEG E-News*, Vol. 17: Special issue on Egyptian collections in the Ukraine, pp. 2–9, available at: <http://cipeg.icom.museum/media/docs/2022-17-cipeg-e-news.pdf> (accessed July 03, 2023).

Tarasenko M. (2022b), “The Burial Assemblage of Nesimūt (Bab ’el-Gasūs, Set A.48): Usurpation or Adaptation?”, *Journal of the Hellenic Institute of Egyptology*, Vol. 5, pp. 155–162. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7755338>

Uriach Torelló J. (2020), *¡Aquí estamos! Estatuillas funerarias egipcias de algunas colecciones de Barcelona*, Userkaf Patrimonial, Barcelona.

Verner M. (1982), *Altägyptische Särge in den Museen und Sammlungen der Tschechoslowakei* (Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum, Lieferung 1), Univerzita Karlova, Praha.

Warmenbol E. (ed.) (2006), *La caravane du Caire: l’Égypte sur d’autres rives*, Versant Sud and Renaissance du Livre, Louvain-la-Neuve and Bruxelles.

Wb. – Eрман A. and Grapow H. (eds) (1955), *Wörterbuch der ägyptischen Sprache*, Bd. I–V, Akademie Verlag, Berlin.

М. О. Тарасенко, Н. М. Бондаренко

Фрагмент саркофага Аменхаїу із зібрання Одеського археологічного музею НАН України (інв. № 52611)

У статті опубліковано та досліджено фрагмент кришки саркофага Аменхаїу (ОАМ № 52611). Цей фрагмент є елементом нижньої частини кришки дерев’яного антропоїдного саркофага (його підніжжя). Його розміри: висота – 25 см, ширина – 32 см. Поверхня фрагмента вкрита жовтим ґрунтом і декорована з обох боків. На внутрішньому боці зображені богині Ісіда та Нефтіда. Стовпці ієрогліфічного тексту виписані з обох боків. Водночас на внутрішньому боці фрагмента напрямком тексту відрізняється. Зовнішні колонки читаються зверху вниз, а три середні (написані більшими ієрогліфами) – знизу вгору. На зовнішньому боці (тобто на підніжжі) збереглося п’ять стовпців ієрогліфічного тексту. Цей предмет міг походити з колишньої колекції Михайла Олександровича Хитрово (1837–1896), відомого дипломата, посла Російської імперії в Португалії, Румунії та Японії. Протягом 1883–1886 рр. він був дипломатичним агентом і генеральним консулом у Єгипті, де придбав колекцію

египетських старожитностей. У 1920 р. її було передано до Одеського державного історико-археологічного музею. Власника цього фрагмента саркофага можна ідентифікувати як Аменхаїу, сина Бакенамона, похованого у фіванській гробниці № 408 в Асасіфі (Західні Фіви). Саркофаг ОАМ № 52611 можна датувати кінцем XX династії. Інші елементи поховального інвентаря Аменхаїу, зокрема рештки саркофага, поки що не знайдено.

Ключові слова: Стародавній Єгипет; саркофаг; фрагмент; Одеський археологічний музей; Аменхаїу; фіванська гробниця 408; XX династія

Стаття надійшла до редакції 9.07.2023